

A világ egyre kisebb

Szörnyű viszonylagosság: az egykori szuperhatalom „börtönszakértője” több mint tizennyolc évet ül különböző szovjet lágerekben, miközben a másik nagyhatalom szakembere óva int attól, hogy a kelet-európai országok újra elkövessék azokat a hibákat, amelyeket a börtönügyek intézői hazájában, az Egyesült Államokban — meglátása szerint — egyszer már elkövettek.

Különös sorsok, különös emberek: ez a közös jellemzője rovatunk két vendégének, az orosz Alekszandr Karagodovnak és az amerikai Alvin J. Bronsteinnek, akikkel hol is találkozhattunk volna másutt, mint Moszkva közelében.

Alekszandr Karagodov

Mindjárt az első este összeszaladtunk az üdülő folyosóján. Egy vékony, alacsony, szomorú szemű fiatalember jött szembe velünk és úgy megörült nekünk, mintha ezer éve nem látott régi barátot köszöntene. Néhány pillanatig nem is értettük a helyzetet, hiszen vadidegenként, ismeretlen országban, elsöre ritkán fordul elő ilyesmi. És a meglepetések folytatódtak. A szobában, ahol kölcsönös erőfeszítéseket tettünk egymás megértése érdekében, két újabb fiatalemberrel találkoztunk, akik közül az egyik nagy megdöbbenésünkre közölte, hogy igen jól ismeri Magyarországot. Üzleti célból sokszor járt itt, és 1991-ben „közelebbi kapcsolatba került” a magyar büntetés-végrehajtással, mert több hónapot töltött előzetes letartóztatásban

a Székesfehérvári Büntetés-végrehajtási Intézetben.

Ekkor még csak annyi derült ki, hogy valamennyien a konferencia résztvevői, és a vékony fiatalember, Alekszandr, író. Át is nyújtotta a nevünkre dedikált legújabb könyvét. A konferencia harmadik napján ismét találkoztunk, a börtön-dalfesztivál után, ahol Alekszandr szövegei közül többet elénekelték. A rendezvény sikerét mutatta, hogy az eredeti koncert később közös, éjszakába nyúló ének-léssé vált. Ekkor kértük meg *Alekszandr Karagodovot*, hogy egy kicsit bővebben meséljen életéről. A beszélgetést terjedelménél fogva csak tömörítve, monológként idézem fel. Remélem, az olvasók érdeklődését felkelti és az érthetőséget nem zavarja.

GLASZNOSZTY NÉLKÜL

„Először 15 éves koromban kerültem börtönbe kirakatbetörésért. Ezért négy év szabadságvesztést szabott ki a bíróság, amelyet egy Volgográd melletti úgynevezett fiataikorúak kolóniáján kellett letöltenem. A tábor gyakorlatilag fiataikorúak munkatáborra volt, ahol a törvényben előírttal szemben (4 óra) 10–12 órát dolgoztattak bennünket naponta. A napirend a következőképpen alakult: ébresztő 6 órakor, majd 7-től 14 óráig munka. Szállítószalagra kellett rakodnunk különböző tárgyakat. A munka társadalmi hasznáról csak annyit, hogy a szalagot vagy beindították vagy nem, és gyakran ugyanazokat a tárgyakat rakodtuk több alkalommal is. Rövid 1 órás ebédszünet után ismét munka következett este 7-ig. Utána iskola, ahol mindenkinek kötelező volt valamilyen képzésben részt vennie, majd tisztálkodás és fekvés következett. Nyáron, az iskolai szünetben a tanítást körlet- és udvartakarítás helyettesítette.

Egy csoportban (szobában) hatvanan éltünk. Ha közülünk valaki rossz jegyet kapott, akkor az egész csoportot eltiltották minden szórakozási lehetőségtől (társasjáték, hétvégi mozi, tévé). Ebben a táborban kitöltöttem a teljes büntetésemet, négy év után szabadultam. Elhelyezkedtem egy gyárban, ahol rendszeren dolgoztam. Egy gyári ünnepségen, november 7-én, összeverekedtem egy kollégámmal. Ezért a verekedésért 1,5 évet kaptam. Erre jött még különböző súlyos szabályszegésekért 5 év, majd mivel nem bírtam a verést, és emiatt megtámadtam és üveggel megkarcoltam egy őrt, még 8 év. A súlyos szabályszegések

alatt természetesen olyanokat kell érteni, hogy például nem keltem fel időben, papucsban mentem ki a barakkból, összekaptam a rabtársammal, nem vettem le a sapkát köszönéskor. Az eredeti másfél évet normál börtönben, az öt év hosszabbítást szigorított lágerben, a maradék nyolc évet pedig egy távol-keleti lágerben töltöttem. Ebből az utolsó egy évet 1990-ben végig magánzárkában, mert egy novellámat kijuttattam az NSZK-ba és ott egy újság leköszölte.

A börtönökben a nagy „glasznosztyból” talán egy évet ha élvezhetünk. A 80-as évek végén némi lazítást lehetett érezni, kicsivel több volt a kedvezmény, lazább a napirend, kevesebb a büntetés, de rövid időn belül »helyreállt a rend«.

DURVA ŐRÖK ÉS „KOSOK”

Hogy mi volt a büntetésben a legrosszabb? Talán a szigorított rezsimekben az örök durvasága. Szinte állandóan brutálisan verték a rabokat. A fiataikorúak intézetében például volt egy őr, akit iszákossága miatt helyeztek a bv.-hez. A saját főzésű pálinkáját itta, nem volt egy józan pillanata sem. Minden dühét, keservét korlátozás nélkül az elítélteken töltötte ki.

Rossz volt, hogy nem tudtuk, mikor szabadulunk. Kis fegyelmezetlenségért is büntetést hosszabbítottak, de ugyanígy tovább maradt a börtönben, ha valaki olyan szakmával rendelkezett, amelyre a GULAG-nak szüksége volt. Az államnak ugyanis kellett a tömeges méretű ingyen munkaerő.

Annak idején az újságok azt írták, hogy a komszomolisták milyen csodá-

latos utakat építettek. Ezek nagy részét azonban a rabok építették ingyen. Közismert az a történet, hogy egy város vezetője kijelentette: több munkára van szüksége! Ennek eredményeképpen minden apró bűncselekmény elkövetéséért hosszú börtönbüntetést lehetett kapni (krumplilopásért 5 évet).

Nagyon nehéz volt megszokni a börtönök belső rendjét, a rabok szigorú tagozódását. Voltak olyan elítéltek, akik nem dolgoztak, „megvették” a bévéseket, néhányan közülük egész városokat irányítottak a börtönből.

Másik kategóriába tartoztak a kosok. Ők vezették a börtön konyháit, a büféket, ételmezt osztottak. Mint bizal-

XX. századi lábfejek — valamelyik Gulág-lágerben

mi emberek, besúgóként is szerepeltek. Kockázatos állás volt, hiszen közülük sokat megölték a rabtársaik. Az ilyen jellegű leszámolás, gyilkosság a börtönökben amúgy sem volt ritkaság. A többi rab csak saját magára számíthatott. Nem védte őket senki és semmi.

Rettenetesen voltak az elhelyezési körülmények. Egy barakkban 600 embert helyeztek el 100–300 fős szobákban. Ezt is nehezen lehetett elviselni. Szörnyűek voltak a büntetések. A verésen kívül általánosan alkalmazott büntetés volt a hideg vízzel lelocsolás (mínusz 30 C -os hidegben) és a meleg vagy hideg büntetőzárka. (A „melegzárkába” forró gőzt fúvattak be ájulásig, a hidegben pedig mellig érő hideg, jeges vízben kellett több napig álldogálni.) A „pohár” egy földbe ásott hengert jelentett, amelyben több napot kellett állva büntetésből eltölteni.

ELÉGETETT PANASZOK

Panaszt senki nem tehetett. Kétszer próbálkoztam vele, egyszer a börtönt felügyelő ügyésznek az élelemre, egyszer pedig amiatt, hogy az örök poloskákat dobtak szándékosan a zárkába, amelyek aztán elszaporodtak. A válasz a következő volt: „Otthon én is ilyen levest eszem”, illetve „a poloska az poloska, a börtön az börtön”.

A panaszládába dobott panaszokat hetente kivették és elégették. Ez volt a panaszlehetőség.

De a legrosszabb mégis a reménytelenség a szabadulás után. Nem volt semmim. A 17 év büntetés alatt a szüleim meghaltak, a lakásunkat elvették. Nekem szerencsém volt, hiszen a barátaim segítettek, és mint író, különbö-

ző újságok foglalkoztatnak. Az írás maga is segít. De akinek nincs senkije és semmije, az hamarosan megtalálja a börtönbe visszavezető utat.

A konferencia? Nem hiszem, hogy egy konferenciától valami is megváltozna. Nagyobb reményt ad, hogy Oroszország életében eltelt több mint 70 év. A Biblia szerint is kiválasztott

nép lettünk. Valami ebből már látszik. Tulajdonképpen egy ilyen konferencia a helyzet tisztázásában segít, kapcsolatokat teremt. Ez segíthet. Sok értelmes ember van még mindig az oroszországi börtönökben. Hozzájuk kellene eljutni, lehetővé tenni számukra a normális életet. Talán ez a reménység. Ezért írok.”

Alvin J. Bronstein

Moszkva, Szeremetyevo, 1992. november 11. Esteledik. Ülünk a barátságatlan reptéri előtérben és várunk. Hogy pontosan mire, azt nem tudjuk, de úgy tűnik, valaki még érkezik. És valóban: megérkezett a várt személy, őt is üdvözi a fogadóbizottság, immáron hárman várunk az újabb érkezőkre. Társunk középkorú, alacsony férfi, gyorsan kiderül róla, hogy amerikai. Azzal tűnik ki közülünk, hogy velünk ellentétben friss, érdeklődő, szinte kimeríthetetlen energiájú. Ez az energia később a konferencia alatt szinte megsokszorozódott. A szervezőktől függetlenül magát egyszerre több helyen felbukkant, mindenhez szakértőként szólt hozzá, külön megbeszéléseket szervezett és mellékesen minket, „fiatal magyarokat”, még külön is pátyolgatott. Olyan ember, akit azonnal észre kell venni. Ő Alvin J. Bronstein New York-i ügyvéd. Vele is készült egy félbemaradt riport. Azért maradt félbe, mert többre egész egyszerűen nem futotta az idejéből.

— A szüleim itt születtek Galíciában, és én még nem jártam Európának ezen a vidékén. Ez volt látogatásom személyes indoka. Szakmailag (nemzetközi emberi jogi kérdésekkel foglal-

kozom) az indokolja részvételemet a konferencián, hogy eddig az ENSZ-ben elsősorban jugoszláv kollégákkal találkoztam és nem ismerem az itteni gondokat. A világ egyre kisebb, így egyre inkább szükség van arra, hogy az azonos területen dolgozók gyakrabban, személyesen találkozzanak, megbeszélhessék problémáikat.

— *Mi jellemzi azt a szervezetet (ACLU, American Civil Liberties Union), amelyet képvisel?*

— Emberi jogi szervezetről van szó, a neve Amerikai Polgári Szabadságjogok Szövetsége. Az eredeti szervezet 72 éve alakult, jelenleg háromezer tagja van. Az USA minden államában működik képviselőtünk, néhányban (New York, California) több is. A helyi szervezetek fizetett alkalmazottakat foglalkoztatnak, de sok az önkéntes segítő. Szervezetünk jó néhány különleges programmal rendelkezik (nők, gyermekek jogai, szabad véleménynyilvánítás, abortusz, emigránsok, börtönök). Szűkebb területem, az országos börtönproject, amelynek igazgatója vagyok, húszéves múltat tekint vissza. Létrejöttének szükségességét a híres-hírhedt attikai börtönlázadás indokolta. Három alapvető

kérdéskörrel foglalkozunk. Ezek egyike a közvélemény „oktatása”. (Napi kapcsolatban állunk a tömegtájékoztató eszközökkel, előadásokat tartunk különböző helyeken, megpróbáljuk „bevinni” a köztudatba a korszerű büntetés-végrehajtási elveket, feloldani a társadalom ellenérzését a börtönre ítélttekkel szemben.)

Információ-közvetítést és tanácsadást vállalunk. Vallási szervezetek, jogászok, helyi közösségek tehetnek fel a börtönüggyel kapcsolatos kérdéseket, amelyekre igyekszünk legjobb tudásunk szerint válaszolni. Ezenkívül összefogjuk mindazokat a panaszokat, amelyek az elítéltektől érkeznek és továbbítjuk azokat a kormányzat illetékesekinek.

Az utóbbi időben kiemelten foglalkozunk a fiatalokékkal, a nőkkel és a szabadságvesztést töltők egészségügyi problémáival (AIDS, tbc stb.). Az USA 50 államából jelenleg 23-ban végzünk konkrét feladatokat.

— *Itt azt látjuk, hogy a volt totalitárius országok és a nyugati demokráciák képviselői — nemcsak nyelvi nehézségek miatt — mintha nehezen értenék egymást. Mi ennek az oka?*

— Néha úgy tűnik, mintha a két csoport két külön évszázadban élne. Miközben a keletiek arról beszélnek, hogy milyen új börtönöket kell építeni a fiatalokú büntetettek számára, addig nálunk az az alapkérdés, milyen eszközökkel, módszerekkel tudnánk megakadályozni a fiatalokúak bűnözését, illetve „kiirtani” azt a gyakorlatot, hogy fiatalokút egyáltalán szabadságvesztésre ítéljenek. Azt mutatják a konferencián tapasztaltak, hogy a keleti országok a börtönügy

területén el fogják követni mindazokat a hibákat, amelyeket mi már elkövettünk, és rájöttünk arra, hogy másképpen kell csinálni sok mindent. Például a felszólalók közül — különösen a kormányzati szervek képviselői — a börtönüggyel kapcsolatban gyakran beszéltek arról, miként lehetne az elkövetett bűncselekmények számát csökkenteni, korlátozni. Ez nagy hiba. Élesen el kell választani egymástól a bűnüldözés kérdését a büntetés-végrehajtástól. Mert bár mindkettő a bűnözés társadalmi problémájához kapcsolódik, kezelésükhöz azonban egészen különböző hozzáállásra és technikákra van szükség.

— *Érdekes okfejtése volt az egyik vitán a halálbüntetésről.*

— Álláspontom szerint — és ezzel szervezetem teljesen egyetért — a halálbüntetés államilag elkövetett gyilkosság. Gyilkosság elkövetésére pedig függetlenül a jogszabályoktól, még az állam sincs feljogosítva. Sajnos az USA 50 állama közül 37 alkalmazza. Eddig 350 embert öltek meg, köztük egy nőt, és napjainkban is mintegy háromezren várnak kivégzésre.

A közvélemény szempontjából most a legrosszabb a helyzet. 1965-ben az állampolgárok 2/3-a ellenezte a halálbüntetést. 1985-ben ez az arány megfordult, ma már a népesség döntő többsége a halálbüntetés mellett áll. A fordulat mögött nyilvánvalóan a két időszak gazdasága közötti különbség áll. A bizonytalanságot, amely ma jellemzi az USA népességének közérzetét, nagyon nehéz befolyásolni. És ez valamiféle agresszivitást szül az emberekben. Ennek az agresszivitás-

nak pedig — legalábbis szerintem — nem szabad jogi lehetőséget adni.

— *A konferencián hallhattunk a nehéző orosz börtönviszonyokról. Véleménye szerint mikorra lehet ebből elfogadható rendszert kiépíteni?*

— Sajnos, úgy tűnik, ez még sok időt igénybe vesz. Ilyen anarchikus

gazdasági és politikai viszonyok között, amelyekről itt hallhattunk, nem ez lesz az első megoldandó feladat. Hozzá kell tennem azonban, hogy húsz évvel ezelőtt Amerikában is voltak embertelen körülmények között tartott rabok és korszerűtlen, civilizálatlan börtönök.

*

(Beszélgetésünk itt sajnos megszakadt, és sok előre eltervezett kérdés válasz nélkül maradt, mert Bronstein úrnak ismét halaszthatatlan tennivalói akadtak. Remélem azonban, hogy a befejezésre idén augusztusban sor kerülhet, mert úgy tudjuk, Bronstein úr részt vesz a Magyarországon megrendezésre kerülő kriminológiai világkongresszuson.)

Dr. Sereg Pál

Világkongresszus

A Nemzetközi Kriminológiai Társaság 1993. augusztus 22–27. között Budapesten rendezi meg a XI. Nemzetközi Kriminológiai Kongresszust *A társadalmi-politikai változások és a bűnözés — a XXI. század kihívása* címmel. A rendezvény házigazdája a Magyar Kriminológiai Társaság. A tanácskozás hivatalos nyelvei: angol, francia, német, spanyol és magyar.

A kongresszus egésze és egyes programjai a büntetés-végrehajtási szakemberek számára is értékes információkat nyújthatnak. Külön felhívjuk a figyelmet három, e témakört érintő szekciósülésre: 1993. augusztus 24-én, kedd 8 órakor *Pálhalmán Rezsimek és fokozatok a büntetés-végrehajtásban, félszabad illetve félzárt intézetek* címmel dr. Estók József, a bv. országos parancsnok ált. helyettese és dr. Kabódi Csaba egyetemi adjunktus tart előadást. Ugyancsak e napon délután 2 órakor külföldi előadók tekintik át a Budapesti Fegyház és Börtönben az elftétek jogait és jogvédelmét az ENSZ és az Európai Tanács ajánlásai tükrében. E témakörben felkért előadók: Hans Tulkens egyetemi tanár (Hollandia), Mike Adler egyetemi tanár (Anglia), Andrew Coyle börtönigazgató (Anglia). A témához kapcsolódva *A magyar büntetés-végrehajtás a rendszerváltozás után* címmel dr. Tari Ferenc tart előadást.

1993. augusztus 25-én a Szegedi Fegyház és Börtönben a hosszú tartamú illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása lesz a szekciósülés témája. Előadók: dr. Nagy Ferenc egyetemi docens, tanszékvezető és Csóti András, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka. (Részletes információk a Bv. Országos Parancsnokság kutatás-szervezési és nemzetközi kapcsolatok osztályán kaphatók.)